

JEDNÁNÍ O ZÁKAZU CHEMICKÝCH ZBRANÍ

Aktuálním úkolem současnosti v oblasti je, spolu s 50 % snížením strategických jaderných zbraní SSSR a USA, stavu konvenčních ozbrojených sil i výzbroje v Evropě, zákaz vývoje, výroby, hromadění chemických zbraní i likvidace jejich zásob. Jeho význam je dán především tím, že chemické zbraně se řadí mezi nejnebezpečnější prostředky vedení války, kterými dnes lidstvo disponuje. Šíře jeho působícího účinku ho řadí k takovým druhům zbraní hromadného ničení, jako jsou jaderné zbraně malé a střední ráže.

Chemické zbraně se vyznačují tím, že neničí stavby, budovy, komunikace apod., ale přitom vyvolávají obrovské lidské ztráty. Nazývají se proto **tiché a plošné zbraně**. Jejich účinek může způsobit nenapravitelné ztráty a změny i na životním prostředí, a to jak na veškeré flóře a fauně, tak i v původních podmínkách. Ohroženy jsou proto nejen přímo zasažené skupiny lidí, nýbrž i příští generace.

Nebezpečí chemických zbraní je dáno i tím, že jejich výroba (získání) je dostupná mnoha zemím. K výrobě rovněž není zapotřebí takový ekonomický potenciál, který je nutný např. k výrobě jaderné zbraně. Mimoto je chemická zbraň poměrně levná. Proto je někdy nazývána potenciální jadernou zbraní chudých zemí. Naopak náklady na obranu proti ní jsou obrovské a plně srovnatelné s výdaji na ochranu proti radioaktivnímu zamoření.

Plnou záruku, že chemické zbraně nebudou použity, může proto poskytnout pouze jejich úplné vyjmutí z vojenských arzenálů. K tomu je nezbytné zničit zásoby chemických zbraní, uzavřít a poté odstranit závody na jejich výrobu, zakázat vývoj i výrobu, stanovit kontrolní opatření pro chemický průmysl, která zaručí, že civilní objekty nebudou zneužity pro vojenské účely.

Problematika zákazu chemických a biologických zbraní současně byla projednávána jako samostatná otázka od roku 1968, a to v rámci Výboru 18 zemí pro odzbrojení, resp. nyní Konference o odzbrojení v Ženevě. V roce 1971 se podařilo vypracovat samostatnou Úmluvu o zákazu bakteriologických (biologických) zbraní, která vešla v platnost 26. 3. 1975. Od roku 1972 se pozornost mnohostranného jednacího fóra soustředila na vypracování Úmluvy o všeobecném a úplném zákazu chemických zbraní. Od té

doby bylo v Ženevě předloženo zainteresovanými státy více než 400 pracovních dokumentů.

V roce 1978 na 1. zvláštním zasedání VS OSN o odzbrojení bylo v Závěrečném dokumentu, který byl souhlasně přijat Valným shromážděním jasně stanoveno, že „úplný a účinný zákaz vývoje, výroby a hromadění všech chemických zbraní a jejich zničení je jedním z nejdůležitějších odzbrojovacích opatření“.

Od 80. let se práce na konferenci zaktivizovala. V roce 1984 byl vytvořen Výbor pro zákaz chemických zbraní s jasně vyhraněným mandátem, v rámci kterého pracovaly tři pracovní skupiny expertů. V roce 1989 byl jejich počet dokonce zvýšen na pět. Tyto pracovní skupiny začaly tvořit jednotlivé části textu budoucí Úmluvy.

Dá se říci, že **základní struktura Úmluvy je v současné době hotová** a z velké části zaplněna konkrétními texty. Obsahuje preambuli, v níž jde o základní cíle a pokračuje články o definicích a kritériích chemických zbraní i závodů na jejich výrobu. V dalších člancích jsou specifikována opatření po vstupu Úmluvy v platnost včetně plánů ničení zásob chemických zbraní i výrobních závodů. **Ničení** by mělo být uskutečněno tak, aby v žádném případě **nebylo znečištěno životní prostředí**, mělo by být **nevratné a ukončeno do 10 let po vstupu Úmluvy v platnost**. Velmi důležitou otázkou zůstávají tzv. **dovolené aktivity**: každému státu by zůstalo právo vyrábět, skladovat či prodávat toxické látky i jejich prekursory v určitých množstvích pro dovolené cíle (tím jsou míněny např. průmyslové, zemědělské, výzkumné, lékařské či obranné účely) **za účinné mezinárodní kontroly**. Následující články jsou věnovány kontrole, která by měla působit jak v národním, tak i mezinárodním měřítku. V posledních člancích Úmluvy jde o spolupráci, ekonomický a technický rozvoj, vztah k ostatním mezinárodním smlouvám, dobu trvání, signatářství, ratifikaci, termín vstupu v platnost a jazyk.

Z dosud otevřených problémů se na zasedání **Konference o odzbrojení v roce 1990** soustředila největší pozornost na projednání následujícího okruhu otázek:

- rozdělení toxických chemikálií do jednotlivých kategorií a upřesnění kontrolního režimu především pro nejjedovatější látky,
- posouzení všech aspektů kontrolního mechanismu Úmluvy s důrazem na široký civilní sektor a způsob kontroly laboratoří,
- ochrana komerční informace,
- organizování pomoci při hrozbě, resp. použití chemických zbraní během 10letého období ničení jejich zásob,
- upřesňování okruhu problémů, kterými se bude zabývat přípravná komise, včetně období do vstupu Úmluvy v platnost,
- proceduru přijímání a vstupu v platnost dodatků a změn Úmluvy, jakož i řešení sporů.

Dr. Ing. Juraj Králík na zasedání Konference o odzbrojení v Paláci národů.

Kromě projednávání těchto otázek při řádném zasedání Konference o odzbrojení pracoval Výbor pro zákaz CHZ i na **mezisezónních zasedáních**, z nichž se poslední uskutečnily **v prosinci 1990 a v lednu 1991**. Na těchto zasedáních byla největší pozornost věnována problematice dopracování zásad tvorby, doplňování a změn seznamů látek sledovaných Úmluvou, financování orgánů budoucí Úmluvy, její právní působnosti, univerzálnosti přístupu zemí k Úmluvě a jazykovém úpravám jejího současného textu. V této souvislosti je nutné vyzdvihnout příspěvek Švédska, které ve spolupráci se sekretariátem Konference o odzbrojení vypracovalo jazykovou šablonu pro text Úmluvy, umožňující jednotný postup při vypracování konkrétních formulací a zužující prostor pro zpomalování jednání z důvodu nejednotného jazykového výkladu.

Problémem se nyní stávají (vzhledem k tomu, že závěrečné úpravy Úmluvy se blíží) otázky univerzálního přístupu jednotlivých zemí k budoucí Úmluvě. Tato diskuse byla vyprovokována přístupem tzv. rozvojových zemí k sovětsko-americké bilaterální Úmluvě o zničení CHZ těchto států. V návaznosti na tento dokument bylo navrženo, aby se v osmém roce po vstupu Úmluvy v platnost svolala Konference účastnických států, která by posoudila, zda má Úmluva dostatečný počet účastníků a tedy bude (či nebude) možné přistoupit k úplnému zničení všech zásob CHZ, které je plánováno do 10 let po vstupu Úmluvy v platnost. Tato skutečnost však vyvolala ostrou kritiku rozvojovými zeměmi. Proto připravila švédská delegace nový dokument, který by měl odrážet stanoviska jednotlivých delegací a má být určitým kompromisem vedoucím k vzájemně přijatelné shodě. Tento pracovní materiál obsahuje následující myšlenky:

- Úmluva by měla být dostatečně atraktivní pro všechny státy, aby k ní přistoupily. Všeobecně je uznáváno, že akceptovatelné řešení pro dosažení tohoto záměru by bylo především při uskutečňování článku o technické, ekonomické pomoci a o pomoci v protichemické obraně.

- Do jednání bude užitečné zapojit ještě více nečlenské státy Konference o odzbrojení a trvat na tom, aby ještě před uzavřením Úmluvy vyhlásily státy svůj zájem stát se počátečním členem Úmluvy.

- V průběhu prvních 10 let plnění Úmluvy by měla být největší pozornost věnována hlavně ničení chemických zbraní a vytvoření celosvětového ověřovacího systému Úmluvy. V této souvislosti může být svolání zvláštní konference na konci osmého roku poněkud opožděné a k takovému hodnocení by mělo dojít začátkem šestého roku, kdy budou již známy první výsledky. Podle dosud odsouhlaseného textu totiž již po 5 letech budou ničeny CHZ méně nebezpečné, nejnebezpečnější látky budou sníženy na polovinu, současně bude ukončeno první období (ničení závodů na výrobu CHZ).

- Hodnocení plnění Úmluvy by mohlo začít zvláštním zasedáním Konference signatářských států po těchto 5 letech a projednávání by mohly

CONFERENCE ON DISARMAMENT

CD/1022
CD/CW/WP.312
26 July 1990

Original: ENGLISH

THE CZECH AND SLOVAK FEDERAL REPUBLIC

Report on a Trial Challenge Inspection at a Military Facility

1. National trial inspections of many States participating at the Conference on Disarmament were conducted in 1988 and 1989. Verification of compliance with the provisions of the Chemical Weapons Convention are under discussion and constitutes one of the most important issues in the framework of the Ad hoc Committee on Chemical Weapons. There are many questions to be resolved especially in the light of challenge inspection.
2. Challenge inspection has both political and technical aspects. Czechoslovakia believes that the principle of challenge on the basis of its obligatory character, without right of refusal, any time, anywhere and at short notice is in agreement with its previous statements. The technical aspects of challenge might be solved on a practical level by evaluating real experiences from national experimental challenge inspections. Czechoslovakia fully agrees with the proposal of the United Kingdom that a number of countries participating to the Conference on Disarmament conduct national challenge inspections, as was suggested in United Kingdom documents CD/921 and CD/1012. The present document refers to the results of a trial challenge inspection at a military facility in Czechoslovakia.
3. The aim of the inspection was to verify the present/absence of chemical weapons at the facility.
4. Some provisional observations
- 4.1. The choice of inspected facility

On the basis of a proposal of the Federal Ministry of Foreign Affairs, the Czechoslovak Army declared 10 military facilities (simulating all military regiments, plants, laboratories, etc.)

One of these was chosen on a random basis.

- 4.2. Notice to inspection

The facility was informed of the exact date of the inspection 24 hours prior to the inspection.

být otázky uskutečnění ověřovacího systému, ničení CHZ a závodů na jejich výrobu, včetně procedurální otázky. V obecné diskusi se vyjádřili představitelé některých států, kteří dokument ocenili a vyjádřili svá stanoviska. Z věcného pohledu je důležitý přístup USA, které podporují mechanismus zabezpečující všeobecný přístup k Úmluvě a jeho bezpodmínečné plnění. Pro USA je prvořadým bezpečnostní hledisko, a proto by se chtěly ještě před ukončením ničení vlastních zásob CHZ seznámit se skutečným stavem věcí.

Celkově se dá diskuse charakterizovat jako konstruktivní s tím, že jde o nové období posuzování otázky všeobecnosti budoucí Úmluvy.

V závěrečném hodnocení výsledků práce výboru pro zákaz CHZ je možné konstatovat, že bylo projednáno velmi mnoho otázek, které před rokem 1990 prakticky nebyly řešeny, což vytváří velmi příznivé podmínky k jednání v roce 1991, které bylo zahájeno 22. ledna 1991.

Pokud jde o **příspěvek ČSFR**, je možné ho hodnotit velmi kladně. V roce 1990 byly připraveny a předloženy 3 pracovní dokumenty, které dávají k dispozici generálnímu sekretáři OSN experty a laboratoře na pomoc při zkoumání ilegálního použití CHZ a mohly by být použity i pro potřeby budoucí Úmluvy. Jde o laboratoře VÚOZ Pardubice, katedru toxikologie VLA Hradec Králové, VVŠ PV Vyškov, VŠCHT Praha a VÚCHT Bratislava; v dalších dvou dokumentech šlo o uskutečnění československé zkušební inspekce na výzvu, a to u vojenského útvaru v Pardubicích a v objektu civilního chemického průmyslu. Dle návrhu Finska, který předpokládá testovat neznámé vzorky z různých laboratoří, je pro ČSFR potěšující, že jí byla nabídnuta účast při tomto testu. Kromě naší federativní republiky se účastní Austrálie, Kanada, Čína, Francie, Německo, Indie, Holansko, Norsko, SSSR, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie a USA. Všechny dokumenty i aktivity byly přijaty s velkým zájmem, a to jednak vzhledem k výsledkům využitelným pro jednání o zákazu CHZ na Konferenci o odzbrojení, tak i vzhledem k tomu, že byly zcela konkrétní s uvedením co nejvyššího počtu možných dat (např. se poprvé objevil plán vojenského objektu v ČSFR apod.). Náš přístup dokazuje, že i státy, které nevlastní CHZ, jsou nejenže na budoucí Úmluvě velmi účastny, ale mohou k ní svými konkrétními příspěvky velmi účinně přispívat. Budoucí Úmluva se totiž dotkne nejen států, které CHZ vlastní, ale vzhledem k ověřovacím opatřením bude mít dopady i na státy, které CHZ neměly a nemají. Účast takových států v Úmluvě je však důležitá a jedině tento všeobecný přístup může zaručit, že se podaří tento barbarský druh zbraní hromadného ničení vymýtit ze slovníku lidstva.

